

CULPOL ANALITIČKI OSVRT 1

Osvrt na tipologije kulturnih politika

Nada Švob-Đokić

The logo for 'cul-pol' is displayed in a white rounded rectangle with a pink border. The word 'cul' is in pink and 'pol' is in blue, with a pink horizontal line above the 'pol'.

IRMO, Zagreb, 2017.

Author/autor: dr. sc. Nada Švob-Đokić

Title/naslov: Osvrt na tipologije kulturnih politika / The commentary on typologies of cultural policies

Reviewers/recenzenti: Editorial review / urednička recenzija

Series editors /urednice serije: Jaka Primorac, Aleksandra Uzelac

Language editing / Lektura: Ivana Gusak Bilić

Design/dizajn: Dragana Markanović

Publisher/nakladnik:

IRMO – Institut za razvoj i međunarodne odnose
(Institute for Development and International Relations)
LJ. F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb

For the Publisher/za nakladnika: dr. sc. Sanja Tišma, IRMO Director/ravnateljica

The CULPOL Commentary has been published with the support of the Erasmus+ Programme of the European Union, within the framework of activities of the Jean Monnet Project EU Competences and National Cultural Policies: Critical Dialogues / CULPOL (575442-EPP-1-2016-1-HR-EPPJMO-PROJECT). It brings concise policy-oriented analysis and case studies addressing current issues in cultural policy research and practice, with the aim to pool the research of the project stakeholders and make it more visible and accessible to all the interested parties. More information about the project is available at: <http://culpol.irmo.hr/home/>.

The publication reflects the views of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

CULPOL analitički osvrti rezultat su rada na projektu 'EU kompetencije i nacionalne kulturne politike: kritički dijalozi' / CULPOL (broj: 575442-EPP-1-2016-1-HR-EPPJMO-PROJECT) koji je sufinanciran sredstvima programa Europske unije Erasmus+. CULPOL analitički osvrti donose sažete policy orijentirane analize aktualnih tema ili studije slučaja iz područja istraživanja i prakse kulturnih politika. Cilj je objediniti istraživačke kapacitete suradnika na projektu te ih učiniti vidljivijim i dostupnijim svim zainteresiranim dionicima. Više informacija o projektu dostupno je na mrežnoj stranici culpol.irmo.hr.

Ova publikacija odražava isključivo stajalište autora publikacije i Komisija se ne može smatrati odgovornom prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze

EU Competences
and National
Cultural Policies:
Critical Dialogues

EU kompetencije
i nacionalne
kulturne politike:
kritički dijalozi

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Sadržaj

Uvod	3
Tipologije kulturnih politika	3
Zaključne napomene.....	6
Bibliografija.....	7
Abstract.....	8
Bilješka o autorici / Note about author.....	9

Uvod

Raznolikost kulturnih politika na svim razinama njihova oblikovanja i djelovanja jasno je uočljiva. Kulturne se politike oblikuju na globalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i gradskoj razini; na razini država ili subdržavnih teritorijalnih zajednica ili na razinama različitih kulturnih organizacija i asocijacija kao i političkih stranaka. Dinamika relativno brzog nastanka i/ili opoziva kulturnih politika otežava pokušaje uspostavljanja i razumijevanja njihovih približno zajedničkih obilježja.

U ovom osvrtu naglasak je na „kulturnim politikama na državnoj razini“ jer je njihov utjecaj na ukupne kulturne promjene u nekom društvu najizravnije podržan ulaganjima javnih sredstava u kulturne djelatnosti i jer državne kulturne politike uvelike ovise o općem političkom usmjerenju, a posebno o administrativnom ustroju neke države. Stoga se tipovi kulturnih politika država mogu u povijesnom slijedu identificirati prema širim političkim obilježjima i prema administrativnoj organizaciji nekog društva. To može dodatno povećati raznolikost, te otežati, ili pak obogatiti raspravu o tipovima kulturnih politika, jer ona u pravilu uključuje i raspravu o uvjetnim poveznicama koje omogućuju dublje razumijevanje i društva i kulture. Ipak, usporedbe su moguće, a tako i uočavanje različitih tipologija kulturnih politika.

Tipologije kulturnih politika

U ovom osvrtu o mogućoj tipologiji državnih kulturnih politika pokušat ću se osloniti na dva primjera:

- 1.) na neka određenja tipova kulturnih politika koje, slijedeći Chartranda i McCaughey (1989), navode David Hesmondhalgh i grupa autora (Hesmondhalgh i sur., 2015) okupljenih oko istraživanja kulturne politike britanskih laburista¹ i
- 2.) na identifikaciju „modela“ kulturnih politika koju su ponudili Milena Dragičević Šešić i Branimir Stojković (Dragičević Šešić i Stojković, 2013).

Uvjetan okvir moguće tipizacije predstavljaju uobičajene funkcije državnih kulturnih politika. Hesmondhalgh i suradnici navode sljedeće funkcije koje se očituju i kao „glavni elementi kulturnih politika kako su prakticirane u zadnjih stotinjak godina“ (Hesmondhalgh i sur., 2015: 5-8):

- brendiranje i promocija nacija
- zaštita kulturnog i povijesnog nasljeđa
- oblikovanje kulturnog stvaralaštva, distribucije i potrošnje
- regulacija, kontrola, cenzura.

¹ Britanski su laburisti (*New Labour*) od 1997. do 2010. formirali tri vlade.

Slijedom tih funkcija Hesmondhalgh i sur. (2015) navode sljedeće tipove državnih kulturnih politika:

- politika pogodovanja: država (*Facilitator state*) podržava/promiče kulturu poreznim olakšicama i drugim mogućim pogodnostima (primjerice SAD)
- politika pokroviteljstva: država (*Patron state*) usmjerava i promiče kulturnu proizvodnju djelovanjem *arm's length* agencija, specijaliziranih centara i/ili savjeta (primjerice Velika Britanija – Arts Council, BBC i dr.)
- politika graditelja, arhitekata: (visoko) specijalizirana država (*Architect state*) (prosvijećenom) birokracijom neposredno upravlja kulturom i uvelike oblikuje kulturni život (primjerice Francuska)
- politika konstruktivizma: država (*Engineer state*) neposredno potiče, usmjerava i kontrolira kulturnu proizvodnju (primjerice Kina).

Dragičević Šešić i Stojković (2013) također se referiraju na Chartranda i McCaughey kako bi razradili jednu otvoreniju tipologiju. Oni uočavaju sljedeće modele/tipove kulturnih politika (Dragičević Šešić i Stojković, 2013: 32-33):

- liberalni model: država facilitator uključuje u kulturnu politiku privatni sektor i civilno društvo, a djeluje prema modelu *arm's length* organizacija (primjerice SAD)
- paradržavni model: država pokrovitelj formira paradržavna tijela, npr. umjetnička vijeća kojima upravlja kulturom (primjerice Velika Britanija i Irska)
- državni birokratsko-prosvjetiteljski model: država inženjer planira, usmjerava i kontrolira kulturnu proizvodnju (primjerice Kina, Sirija, Vijetnam, Kuba, Turkmenistan, Tadžikistan i Uzbekistan)
- državni prestižno-prosvjetiteljski model: država arhitekt promiče imidž i prestiž zemlje, javni sektor, kulturnu decentralizaciju i kulturnu animaciju (primjerice Francuska)
- nacionalno-emancipatorski model: država promiče „etnički definiranu“ kulturnu politiku (primjerice Latvija, Moldavija, Kirgistan, neke zemlje Južne Amerike, npr. Peru i neke zemlje u razvoju, npr. Senegal)
- regionalno jezični/etnički model: uvažava teritorijalnu pripadnost (primjerice švicarska kulturna politika u mandatu kantona; belgijska frankofona i flamanska kulturna politika; njemačka kulturna politika na razini saveznih pokrajina – *lander*; gradske kulturne politike).

Nabrojani modeli višeznačni su i objedinjuju različite funkcije kulturnih politika, koje se u ovom prikazu neposredno referiraju na teritorijalna i administrativna obilježja država u kojima se kulturna politika oblikuje i provodi te na specifične društvene funkcije kulturne politike povezane s izravnim indikatorima kulturnih identiteta (nacije, etnije, jezici).

Ako usporedimo te dvije tipologije, valja odmah primijetiti da načelno polaze od istog izvora (Chartrand i McCaughey, 1989) i da se obje pozivaju na iste ili slične funkcije

državnih kulturnih politika. U slučaju Hesmondhalgh i sur. to je polazište principijelne prirode i informacija o tipovima kulturnih politika uvodnog je karaktera jer navješćuje i omogućuje bavljenje kulturnom politikom isključivo Velike Britanije i u samo jednom razdoblju (1997. – 2010.), odnosno za vladavine laburista. Tipologija koju formuliraju Dragičević Šešić i Stojković u izvjesnom je smislu sveobuhvatnija. Tipovi državnih kulturnih politika ovdje nisu „čisti“, već se izravnije referiraju na konkretne prakse raznih država. Stoga ćemo se detaljnije osvrnuti na tu tipologiju modela državne kulturne politike.

Dragičević Šešić i Stojković najprije navode „liberalni“ model države facilitatora, odmah označen uključivanjem privatnog sektora i civilnog društva. To jasno pokazuje da ti autori naglašavaju ulogu sudionika ili partnera u formuliranju i provođenju državne kulturne politike kao bitnog elementa njezine identifikacije. Tek se nakon toga spominje način na koji se takva sprega države, privatnog sektora i civilnog društva ostvaruje: *arm's length* organizacijama. Taj se model razlikuje od sljedećeg, „paradržavnog“ modela, koji se uglavnom identificira na osnovu tijela koja donose odluke u sferi kulture. Kulturom se upravlja djelovanjem specijaliziranih vijeća kojima je država neupitni pokrovitelj. Sljedeća dva tipa kulturne politike, državni birokratsko-prosvjetiteljski i državni prestižno-prosvjetiteljski model, državi namjenjuju neposredno upravljanje kulturom uz logičnu pretpostavku da različite države u različitim prilikama imaju u vidu i različite moguće funkcije kulturnih politika. U prvom su slučaju bitni planiranje, usmjeravanje i kontrola kulturne proizvodnje, a u drugom promicanje imidža zemlje i njezina javnog sektora, odnosno kulturna decentralizacija i animacija. Ta se razlika očituje i u korištenim terminima: u prvom se slučaju radi o državi inženjeru (dakle, o izvedbenom aspektu), a u drugome o državi arhitektu (dakle, o konceptualnom aspektu djelovanja države). U razmatranju djelovanja države u sferi kulture autori idu i korak dalje te naglašavaju specijalizirane aspekte državne kulturne politike: „nacionalno-emancipatorskim modelom“ država promiče „etnički“ definiranu (vlastitu) kulturu, a regionalno/jezičnim etničkim modelom kulturna politika samosvjesno uzima u obzir i tip vlastite državne teritorijalno-administrativne organizacije te jezične i etničke pripadnosti.

Ova tipizacija državnih kulturnih politika nastoji obuhvatiti konkretne kulturne prakse tako što detaljizira i povećava broj funkcija državne kulturne politike. Tako se od četiri principijelne funkcije kulturne politike (brendiranje i promocija nacija; zaštita kulturnog i povijesnog nasljeđa; oblikovanje kulturnog stvaralaštva, distribucije i potrošnje; regulacija, kontrola i cenzura) krećemo prema specijalizaciji i umnažanju njezinih funkcija (promicanje etničkih kultura te teritorijalne i jezične pripadnosti). Moglo bi se reći da se takav tip specijalizacije javlja istovremeno sa širenjem kulturnih politika u gotovo sve zemlje suvremenog svijeta, bez obzira na njihova druga obilježja, civilizacijske i sve druge raznolikosti i specifičnosti.

Znači li to da se na taj način državno upravljanje kulturama postepeno uklapa u širenje demokratizacije i u specijalizaciju procesa kulturnog/kulturnih razvoja? Može li se

reći da se širenje javnih kulturnih politika povezuje sa sve intenzivnijim kulturnim proizvodnjama? Ili se, možda, povezuje sa sve sofisticiranijim utjecajima na kulturnu proizvodnju i na usmjeravanje javnih sredstava u kulturu? Iako je na ta pitanja teško jednoznačno odgovoriti, ona su legitimno postavljena, a možda su i poticaj u pokušaju da se uoči snaga javnog djelovanja države u sferi kulture i kulturne politike u ukupnoj društvenoj sferi svake zemlje.

Zaključne napomene

Oba navedena primjera tipologije kulturnih politika pokazuju da „čisti tipovi“ kulturne politike ne postoje i da zapravo nisu mogući. Sve državne kulturne politike ovise o shvaćanjima kulture i primarnih funkcija kulturne proizvodnje, o tome kako se usmjeravaju javna sredstva i tko o njima odlučuje. Prema Hesmondhalghu i sur., bitno pitanje svake kulturne politike zapravo je pitanje razrješavanja potencijalnih napetosti između podrške stvaralačkoj originalnosti i izvrsnosti s jedne, i slobodnog, otvorenog pristupa kulturnim dobrima i vrijednostima s druge strane. Drugim riječima, kulturna izvrsnost i kreativnost se kroz kulturne politike suočavaju sa širim društvenim kontekstom u kojemu se kultura zbiva i koji određuje realno funkcioniranje kultura u različitim društvima. Pri tome ostaje otvoreno pitanje mogućnosti kulturnog stvaralaštva, kulturne izvrsnosti i kreativnosti da kontinuirano utječu na ukupni društveni kontekst u kojemu se kultura zbiva i da ga mijenjaju.

Oba primjera također pokazuju da razumijevanje termina “kulturna politika,” nakon svakog pokušaja razvrstavanja funkcija kulturnih politika i tipizacije kulturnih praksi ostaje višeznačno. Upravo je to razlog zbog kojeg se sve više i češće osim državnih oblikuju kulturne politike za posebne unutar kulturne specijalizacije, za posebne organizacije, pa čak i za posebne kulturne akcije i projekte. Kako u europskim zemljama, ali i u većini zemalja svijeta, država ipak ostaje najmoćniji ulagač javnih sredstava u kulturu, državne kulturne politike kontekstualiziraju sve takve moguće specijalizirane kulturne politike. Ostaje otvoreno pitanje o tome koliko je takva kontekstualizacija kulturno i društveno potentna i relevantna. Stoga se valja zalagati za uravnoteženi odnos između najmoćnijeg ulagača javnih sredstava i individualne ingenioznosti kulturnih stvaralaca.

Bibliografija

1. Chartrand, Harry Hillman i Claire McCaughey (1989) 'The arm's length principle and the arts: an international perspective - past, present and future' u: Cummings Jr, M.C. i J. Mark Davidson Schuster (ur.) *Who's to Pay for the Arts: The International Search for Models of Support*. American Council for the Arts, N.Y.C.
2. Dragičević Šešić, Milena i Branimir Stojković (2013) *Kultura: Menadžment, animacija, marketing*. Zagreb: Kulturno informativni centar.
3. Hesmondhalgh, David, Kate Oakley, David Lee, i Melissa Nisbeth (2015) *Culture, Economy and Politics. The Case of New Labour*. Palgrave Macmillan UK.

Abstract

The commentary on typologies of cultural policies discusses two cases of cultural typology (Hesmondhalgh et al., 2015, and Dragičević Šešić and Stojković, 2013) that illustrate conditional typologies of the state cultural policies. Such typologies remain flexible and hard to systematize mainly due to multiple differences among societies, states and their administrations, but also due to general different understandings of culture. The mentioned typologies also show that the term cultural policy remains multi-significant, which reflects the need to develop specialized cultural policies that may suit particular organizations or particular cultural actions and projects. However, the state cultural policies contextualize specialized cultural policies due to the fact that in most countries the state remains a most powerful investor of public means in culture. In this respect it is essential to achieve a harmonized relationship among the most powerful investors of public funds and individual ingenuity of cultural creators.

Bilješka o autorici / Note about author

Dr. sc. Nada Švob-Đokić znanstvena je savjetnica emerita u Institutu za razvoj i međunarodne odnose, Odjel za kulturu i komunikacije. Njezini istraživački interesi obuhvaćaju kulturni razvoj i kulturnu raznolikost (multikulturalnost, interkulturalna komunikacija), kulturnu globalizaciju, transformaciju i tranziciju, medijalizaciju kultura te kulturne i medijske politike. Među brojnim projektima na kojima je radila kao voditeljica ili kao glavni istraživač valja spomenuti europske FP6 i FP7 projekte Redefining Cultural Identities in Southeast Europe (2000. – 2007.) i MEDIADEM-European Media Policies Revisited: Valuing and Reclaiming Free and Independent Media in Contemporary Democratic Systems (2010. – 2013.) te nacionalne projekte Kreativne i industrije znanja u tranzicijskim zemljama (2004. – 2007.) i Globalni utjecaji i lokalne kulturne promjene (2007. – 2013.). N. Švob-Đokić objavila je (u Zagrebu, Parizu, New Yorku, Pragu, Moskvi, Ljubljani, Beogradu, Rimu i Skopju) brojne radove na hrvatskom, engleskom, francuskom i drugim jezicima (djelomična bibliografija: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=48821>).

Dr. Nada Švob-Đokić is a Scientific Adviser Emerita at the Department for Culture and Communication, Institute for Development and International Relations (IRMO), Zagreb. Her research interests cover cultural development and cultural diversity (multiculturality, intercultural communication), cultural globalization, transformation and transition, mediatization of culture and cultural and media policies. Among a number of research projects she has worked on, either as a project leader or a main researcher, the following ones should be mentioned: European FP6 and FP7 projects Redefining Cultural Identities in Southeast Europe (2000-2007) and MEDIADEM-European Media Policies Revisited: Valuing and Reclaiming Free and Independent Media in Contemporary Democratic Systems (2010-2013), as well as Croatian projects The Creative and Knowledge Industries in Transitional Countries (2004-2007) and The Global Influences and Local Cultural Change (2007-2013). Dr Nada Švob-Đokić has published a number of works in Croatian, English, French and other languages (in Zagreb, Paris, New York, Prague, Moscow, Ljubljana, Belgrade, Rome and Skopje). A partial bibliography could be found at: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=488216&lang=EN>.

Jean Monnet projekt EU kompetencije i nacionalne kulturne politike: kritički dijalozi / CULPOL (broj: 575442-EPP-1-2016-1-HR-EPPJMO-PROJECT), koji je sufinanciran sredstvima programa Europske unije Erasmus+, ima za cilj poticanje diskusije i kritičkog dijaloga o utjecaju EU agende na hrvatsku kulturnu politiku.

The Jean Monnet Project EU Competences and National Cultural Policies: Critical Dialogues / CULPOL (575442-EPP-1-2016-1-HR-EPPJMO-PROJECT) has been supported by the Erasmus+ Programme of the European Union. It aims to promote discussion and reflection on the impact of the EU agenda on the Croatian cultural policy.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Institut za razvoj i međunarodne odnose
Odjel za kulturu i komunikacije
LJ. F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb

Institute for Development and International Relations
Department for Culture and Communication
LJ. F. Vukotinovića 2, HR-10000 Zagreb

Tel. +385 1 48 77 460
Fax. +385 1 48 28 361
culpol@irmo.hr
<http://culpol.irmo.hr/>
<http://www.irmo.hr/>